

ST. FR. KOLBUŠEVSKIS

VILŅAS VALSTS UNIVERSITĀTES
 ZINĀTNISKĀS BIBLIOTĒKAS XVIII. GS.
 POĻU–LATVIEŠU VĀRDNĪCĀS ROKRAKSTS (F₁–D₁₁)

(Piebildes pie A. Breidaka un J. Rapšas raksta – Baltistica XIII (1977),
 1. burtn., 297. skk. lpp.)

1. J. Karigera (1664–1729) „Lexicon Lothavicum“ pārrakstīts ap 1766. g. – tas izriet nevis no E. Lauceviča konstatējuma viņa darbā (sal. E. Laucevičius 1967 : 221, Baltistica l.c.), bet no kādas citas informācijas. K. Pakalka 1973 : 137¹ citē E. Lauceviču 1967 : 243 un raksta sekojošo: „Tyrinėjimai parodė, kad nuo popieriaus pagaminimo iki jo suvartojimo praeidavo 2–3 metai. Tuo būdu, nustatinėdami nedatuoto dokumento popieriaus pagaminimo laiką, kartu nustatome ir apytikrę dokumento parašymo datą“. – Poļu–latviešu vārdnīcas manuskripts uzrakstīts uz papīra, kas izgatavots 1764. gadā. Un tātad tiešām Poļu–latviešu vārdnīcas rokraksts datējams apm. ap 1766. gadu.

2. Vārdnīcas beigās (bez vārdiem „zaraža obtrocinoj“ 176₁₃, kas ir citā rokrakstā) atrodas skk. ar zīmuli rakstītas piezīmes, „kas attiecas uz kādu dievkalpojumu“ (sal. Baltistica l.c.)²:

Mszy Czyt (anych) 11
Spiew (anych)
<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
M (szy)

un tad seko aprēķins:

3
10
965
<hr style="width: 50%; margin: 0 auto;"/>
2265

Liekas, ka tikko minētās piezīmes ir jāpaskaidro skk. Vārdnīcas lietošanas laikā, kā šķiet, kāds garīdznieks ir pierakstījis, ka ir bijušas 11 klusās sv. misas un vairākas (? -S.K.) dziedātās sv. misas.

3. Citējot 131. slejas šķirkļa vārdus s.v. *Tkaczownia*, A. Breidaks un J. Rapša (Baltistica 298. lpp.) nav ievērojuši, ka tikpat poļu tekstā, kā arī latviešu tekstā, ir dažas diakritiskās zīmes (sk. fot.) kas st. c., kā liekas, ir relevantas jautājuma noskaidrošanai, kur radies vārdnīcas paraugs (t.i. „Lexicon Lotha-

¹ Nota bene K. Sirvīda vārdnīcas 1. izd. lietā (= SzDi¹ – ca. 1620) sal.: A. Balašaitis, K. Pakalka. Dar dėl K. Sirvydo defektinio žodyno leidimo datos (Nochmal wegen des Erscheinungsdatum des defekten Wörterbuches von K. Sirvydas). – Baltistica, 1976, t. 12, 2. burtn., 171–175 lpp.

² Vārdnīcas sākumā (lp. O_{r+v}) atrodas piezīmes, kas attiecas uz kādu dievkalpojumu (homilijas konspekts lp. O_r) un bez tam latgaliešu izloksnē pierakstīta dziesma „Caur slaucams guñies dekszonu“ (3 panti – lp. O_{r+v}).

Formu *krosna* (ar *-ś-*) ir lietojis Ādams Mickēvičs (sal. F. Sławski 1966—1969: 138 s.v. *krosna*): tas ir hipernormālisms attiecībā pret mūsdienu poļu literārās valodas formu *krosna* (ar *-s-*). Vārds *Krosna*, ar pazīmi *-ś-*, kopā ar daudziem vārdiem, ar citām pazīmēm, kas sastopamas vārdnīcas poļu daļā (sal. S. F. Kolbuszewski 1977 : 52 — piez. 127—129), liecina, ka vārdnīcā ir fiksēta „ziemeļaustrumu perifērijas“ poļu valodas izlokšne (sal. L. Bednarczuk 1974 : 328).

Var diskutēt, vai vārdā *Stelles* punkts vai strīpa pirmā *-l-* priekšā norāda, ka tas ir „cietais“ */l̥/*, t.i. ka jālasa *Stelles*, kā to dara A. Breidaks un J. Rapša (l.c.), vai arī, ka minētajam punktam vai strīpai nav nekādas nozīmes — un abi divi *-ll-* ir vienādi.

Formas *byrde'* (t.i. *birde*) beigās ir *-e'* ar apostrofu. Poļu—latviešu vārdnīcā ir tādi gadījumi vairāki (un proti tāpat poļu vārdos, kā arī latviešu vārdos), sal. *Tesk-niś (-e-) sobie'* (*-e'*). *Szaubitis*. 131₉ (sk. fot.). Lieta ir tāda, ka minētā diakritiskā zīme nav lietota konsekventi. Un tas ļauj secināt, ka apostrofa zīmju trūkums ir radies vārdnīcas pārrakstīšanas gaitā. „Lexicon Lothavicum“ sarakstītājs, liekas, ar *-e'* bija laikam apzīmējis **-e* skaņas t. s. latgalisko depalatalizāciju (sal. A. Breidaks 1974: 129 skk.; M. Bukšs 1972: 28 sk.)³.

Bauskas raj. Skaistkalnes (247) apkārtnē, kur st. c. konstatēts vārds *birde* (sal. A. Breidaks un J. Rapša l.c.; B. Laumane 1977 : 70), **-e* ir pārvērties par *-e* (sal. A. Gāters 1977 : 35=8.2.1. — H (2); V. Zubkāne-Krīgere 1938 : 9). — Pamatota ir tad doma, ka forma *byrde'* (ar *-e'*) Poļu-latviešu vārdnīcas 131₁₃ sl. varētu atspoguļot toreizējo (t.i. XVIII. gs.) *-e* vai *-ä* izrunas veidu.

Bibliogrāfija

- Bednarczuk L. 1974 — Z północno-wschodniej peryferii polszczyzny. — *Język Polski*, 1974, t. 54, 326-332. lpp.
- Breidaks A. 1974 — Latgaliešu tautas dziesmu fonētikas jautājumi. — *Latvijas PSR ZA Vēstis*, 1974, N° 10, 127.—136. lpp. (Sal. Daži pārskaušanas veidi — 129.—131. lpp.).
- Bukšs M. 1972 — Senejās latgaļu volūdas turpynājums Vydzemē un Augškurzemē. — *Acta Latgalica*, 1972, s. 4, 17.—37. lpp. (Sal. Depalatalizācija — 28.—29. lpp.).
- Gāters A. 1977 — *Die lettische Sprache und ihre Dialekte (Trends in Linguistics)*. The Hague—Paris—New York, 1977.
- Kolbuszewski S. F. 1977 — *Jana Karigera Słownik polsko-łotewski na tle leksykografii b. Inflant Polskich (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Filologia bałtycka, nr. 1)*. Poznań, 1977.
- Laucevičius E. 1967 — *Popierius Lietuvoje XV—XVIII a. Atlasas*. V., 1967.
- Laumane B. 1977 — *Лексический материал Диалектологического атласа латышского языка, отражающий латышско-русско-белорусско-польские контакты*. — В кн.: *Контакты латышского языка*. Рига, 1977, с. 48—95. Sal. 70, 90 = karte N° 19.
- Pakalka K. 1973 — *Apie defektinį trikalbį K. Širvydo žodyną*. — *Lietuvos TSR MA darbai*. A serija, 1973, t. 4 (45), 131.—142. lpp.
- Sławski F. 1966—1969 = *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 3 (Kotar—Kysz). Kraków, 1966—1969, sal. s. v. *krosna* — 137.—140. lpp.
- Zubkāne V. — *Krīgere* 1938 — *Skaistkalnes, Bārbeles, Valles un Stelpes izlokšņu apraksts*. — *Filologu Biedrības Raksti*, 1938, s. 18, 8.—18. lpp.

³ Sal. S. F. Kolbuszewski. *Studies in Metaphony*. III. (Latvian and Latgalian Vowel Quality in J. Kariger's „Lexicon Lothavicum“) — *Journal of Baltic Studies*, 1978, vol. 9, N° 4, 312.—314. lpp.

**DAS MANUSKRIFT DES POLNISCH-LETTISCHEN WÖRTERBUCHES
(F₁–D₁₁) AUS DER HANDSCHRIFTENSAMMLUNG DER VILNAER UNIVERSI-
TÄTSBIBLIOTHEK (Randbemerkungen zum Aufsatz von A. Breidaks und J. Rapša)**

Zusammenfassung

1. Das Polnisch-lettische Wörterbuch entstand um das Jahr 1766 (vgl. K. Pakalka 1973 : 137; S. F. Kolbuszewski 1977 : 49, 55, 262ff).
Es mag die Kopie des „Lexicon Lothavicum“ von J. Kariger S. J. (1664–1729) sein, dessen Original verschollen zu sein scheint.
2. Die Notizen in der 175. – 176. Spalte des Wörterbuches sind folgendermaßen zu lesen:

„Mszy Czyt (anych) 11
<u>Śpiew (anych)</u>
M (szy)“ usw.
3. S.v. „*Tkaczownia vid Krośna. Stelles byrde*“. Wb. 131₁₈ wurden die Wörter mit diakritischen Zeichen versehen, die nicht irrelevant sind, vgl. „*Krośna*“ (= poln. „Webergestell“) und „*byrde*“ (lett. ds.). – Die Form „*Krośna*“, mit -ś- (vgl. bei A. Mickiewicz n. F. Sławski 1966–1969 : 138), weist u.a. auf die „nördl.-östl. Peripherie“ des Polnischen hin (vgl. L. Bednarczuk 1974 : 328). In der Form „*byrde*“, mit -e', hat man mit einem diakritischen Zeichen zu tun, das von dem Verf. des „Lexicon Lothavicum“ u.a. für die Bezeichnung der sog. lettgallischen Entpalatalisierung (vgl. A. Breidaks 1974 : 129 ff.; M. Bukšs 1972 : 28f.) verwendet wurde.